

Kaksitavuvaihe lapsen kielen kehityksessä

KLAUS LAALO

Tendensi kaksitavuiseen sanahahmoon

Kun puhumaan opetteleva¹ lapsi harjoittelee yhteydenpidon ja viestinnän tarpeensa tyydyttämistä kielen avulla, hän etenee vaiheittain niin, että keskittyy tiettyihin kielen ominaisuuksiin kerrallaan. Tällaisen keskittymisen takia lapsen puheessa voi esiintyä rajoituksia, jotka koskevat joitain toisia kielen ominaisuuksia. Esimerkiksi erityyppiset äänneistöä tai morfosyntaksia koskevat rajoitukset voivat olla tietyssä kehityksen vaiheessa täysin tarkoituksenmukaisia, ne auttavat lasta pääsemään kielenopettelussaan vauhtiin; jos ne kuitenkin jäävät voimaan liian pitkäksi aikaa, ne voivat haitata kielen normaalia kehitystä (Leiwo 1977, 1992).

Monien suomea äidinkielenään opettelevien lasten puheessa esiintyy vaihe, jossa useimmat lapsen käyttämät sananmuodot ovat kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia: lapsi tuottaa sananmuotoja, joista ovat karsiutuneet sellaiset johdin- ja taivutusainekset, jotka aikuiskielen vastaavissa sananmuodoissa esiintyvät toisen tavun vokaalia kauempana sanassa. Tällaiseen kaksitavuistumiseen – ja kaksitavuvaihee-

¹ Käytän tässä artikkelissa lapsen kielenoppimistoimintaa käsitellessäni verbejä *oppia* ja *opetella* tähdentääkseni sitä, että lapsi on aktiivisesti kieltä hahmottava ja kieliyhteisön jäseneksi kehittyvä, viestimään pyrkivä olento. Joskus puhutaan lapsen kielenomaksumisesta; tällä ilmeisesti tahdotaan korostaa sitä, ettei lapselle varsinaisesti opeteta hänen äidinkieltään. Mutta *omaksuminen* tuo joidenkin mieleen liiankin passiivisen tapahtumisen; esimerkiksi Marja-Liisa Helasvuo on huomauttanut (1992: 319–220), että kielen omaksumisesta puhumiseen liittyy äärimmillään lapsen näkeminen laitteena, joka käy läpi parametrien vakioimisprosessin (parameter setting process). »Lapsi – tai oikeammin kone hänen päässään – on tässä prosessissa kuvattu kohteeksi, patientiksi (passiivi: *parser is fed by –*)», Helasvuo toteaa (mts. 332). Verbiä *opetella* on käyttänyt ainakin Jorma Toivainen (1992), joka ehdottaa: »Jospa lapsi paitsi oppii ja omaksuu myös – ja nimenomaan – opettelee» (mts. 68). Toivainen kysyy (mts. 69) vielä: »Virtaako kieli sitten lapsen tajuntaan itsestään vai opetteleeko lapsi sen?» Toivaisen kanta sopii omaan näkemykseeni lapsen aktiivisesta panoksesta kielenoppimisessa. (Andrew Chesterman on huomauttanut suullisesti, että englanninkielisessä kirjallisuudessa taas *learning* on ollut nimenomaan behavioristinen, Skinnerin käyttämä termi, ja yleisemmin lapsen kielenoppimisesta käytetään termiä *acquisition*.)

seen liittyviin yksilöllisiin eroihin – kannattaa kiinnittää huomiota, sillä tämä kahden tavun kausi on suomea äidinkielenään oppivan lapsen kielellisten keinojen kehittymisen kannalta kiinnostava vaihe varsinkin silloin, jos lapsen kaksitavuvaihe on voimakas. Lapsi keskittyy tällöin siihen, mikä lekseimin eri muodoille on yhteistä, ja tilannekontekstin varaan jää sellainen, mikä aikuiskielessä ilmaistaan suffiksien avulla.

Tätä suomea oppivan lapsen kaksitavuvaihetta ei huomatakseni ole aiemmin nimenomaisesti käsitelty edes artikkelimuodossa, mutta siihen on lyhyesti viitannut esimerkiksi Alpo Räisänen (1975: 256), joka mainitsee, että hänen omien kaksospoikiensa kielessä kaksitavuvaihe oli hyvin voimakas. Kuitenkaan kaikkien suomea äidinkielenään oppivien lasten puheessa ei esiinny yhtä vahvaa kaksitavuvaihetta. Sellaistenkin lasten puheessa, joilla kaksitavuvaihe on selvästi erotettavissa, kyseessä ei välttämättä ole poikkeukseton periaate, vaan myös muutamia kolmitavuisia muotoja voi ainakin harvakseltaan esiintyä kaksitavuisien rinnalla.

Tarkastelen seuraavassa kaksitavuvaihetta sen aineiston avulla, jonka olen koonnut tyttäreni Tuulikin (tästedes käytän hänen nimestään lyhennettä TL) puheesta. Ensimmäisten sanojen käyttöönottamisesta alkaen aina yhden vuoden ja yhdeksän kuukauden (1.9) ikään asti hän ei juuri käyttänyt kahta tavua pitempiä sananmuotoja. Hänen ensimmäinen jatkuvaan käyttöön ottamansa sana oli aluksi (0.7 iässä) äänneasultaan vakiintumaton (*äiti* ~ *ätti* ~ *äit(t)ä* ~ *äititti*), mutta vakiintui ajan mittaan asuun *äiti*. Sitä seurasivat 0.8 iässä *isi*, 0.10 iässä *lisää*, *ijja* 'kirja', *ato* 'kato', *avva* 'hauva' ja yhä kasvava määrä kaksitavuisia ja vähitellen myös kaksitavuisiksi muokkaantuneita sanoja. Kaksitavuvaihe jatkui johdinainesten karsimisen osalta jokseenkin voimakkaana 1.8 ikään asti ja taivutussuffiksien karsimisen osalta 1.9 ikään asti.

TL:n käyttämissä ilmauksissa oli pitkään selvimpänä rajoituksena nimenomaan sananmuotojen tavuluku. Hän ei aluksi juuri lainkaan käyttänyt kahta tavua pitempiä sananmuotoja – paitsi silloin, kun kyseessä olivat sellaiset kahdesta tahdista koostuvat nelitavuiset muodot kuin *hiekkalaati* 'hiekkalaatikko', *kemma+vaatto* 'kermavaahto', *kankki+kauppa* 'karkkikauppa', *tyyty+väine* 'tyytyväinen' ja *vetto+ketju*. Tällaisissa kahden tahdin jaksoissa esiintyi selvä, voimakas pääpaine niin ensimmäisen kuin toisenkin tahdin alkutavulla. Tämä kahden kiinteästi yhteenkuuluvan kaksitavun muodostama rytmijakso oli oma valiomuotoinen, yhdyssanamainen hahmonsä, johon sopiviksi TL muokkasi eräät sellaiset pitkät sanat, jotka muokkaamattomina olisivat rikkoneet puhtaasti kaksitavuisen rytmin; siten esimerkiksi kuvakirjassa esiintyvä *kameleontti* muuttui asuun *ala+antti*. Vastaavantyyppistä nelitavuisien sananmuotojen hahmottumista kahdesta kaksitavusta koostuvaksi jaksoksi ilmenee myös aikuisten suomalaisten puheessa, kuten Sadeniemi (1949: 48, 75) on huomauttanut; tämä ilmenee mm. siten, että sellaiset

nelitavuiset lainasanat, joissa esiintyy takavokaaleja vain alkutavuuissa mutta neutraalivokaaleja jälkitavuuissa, voivat saada niin taka- kuin etuvokaalisetkin päätteet, kuten muodoissa *appelsiinia* ~ *appelsiiniä*, *karamellia* ~ *karamelliä*, *mannekiineilla* ~ *mannekiineillä*.

Muutamissa nelitavuisissakin sanoissa esiintyi kaksitavuistumista. Esimerkiksi *avocado*-hedelmästä TL käytti aluksi lyhentynyttä asua *kaalo* puolentoista vuoden iässä, vähän myöhemmin kahteen tahtiin jakautunutta nelitavuisia asua *avo+kaalo*. TL:n puheessa kaksitavuistuminen oli nimenomaan lyhenemistä: hän jätti pois kaiken sellaisen aineksen, joka aikuiskielen sananmuodoissa esiintyy toisen tavun ensimmäisen vokaalin jälkeen. Näin syntyi kaksitavuisia, vokaaliloppuisia sananmuotoja, esimerkiksi *oike* 'oikein', *yhe* 'yh[d]essä'. Kaksitavuisuus ei sen sijaan ollut niin voimakas sananmuotoihanne, että yksitavut olisivat yleensä olleet taipuvaisia pitenemään. Tästä oli kylläkin yksi poikkeus: vaikeääntöisen diftongin sisältävä *hius*, joka oli eräessä vaiheessa TL:n kielessä poikkeuksellinen sanahahmo myös loppu-*s*:n takia, muokkaantui asuun *hisu*. Sittemmin, kun TL alkoi käyttää aikuiskielen mukaisia asuja *hius* : *hiuksen*, jäi *hisu* vielä käyttöön tietyssä erikoistuneessa merkityksessä, nimittäin 'suuhun joutunut vaikeasti poistettava roska, hiuskarva, mustikan kanta, akana tms.'

Aikuiskielen kolmi- ja useampitavuiset sananmuodot TL muutti kaksitavuisiksi paitsi pelkästään katkaisemalla, siis jättämällä pois sananmuodon loppuainekset, myös yhdistämällä äänneellisen muokkauksen tällaiseen katkaisemiseen. Äänneellinen muokkaus oli tarpeen esimerkiksi siksi, että TL sai korvattua vaikeasti äännettävän konsonantin toisella, usein samassa sanassa kauempana esiintyvällä konsonantilla: *perunasta* tuli *penu*, *päärynästä* joko *pääny* tai *pääly*, *murekkeesta muk(k)e* ja *paranee*-verbistä *pana* 'paranee/parani' (mm. kertomuksessa, joka eteni avainsanojen varassa: *pipi on – puha* 'puhalletaan/puhallettiin' – *pana*). Joskus pelkkä katkaisu ei myöskään tuottanut puhdasmuotoista sanahahmoa, ja silloin siihen liittyi muokkausta, jonka avulla mm. taivutustyyppi säilyi: *hämmää* 'hämmentää' (hämmentäessään lusikalla ruokaa).

Kaksitavuisuus ei ole sanaston nopeankaan kasvun kannalta hankala rajoitus, sillä suomen keskeiseen sanastoon kuuluu runsaasti kaksitavuja. Sitä paitsi myös monet aikuiskielessä pitemmät sanat on kulloisessakin käyttöyhteydessään varsin helppo tunnistaa typistyneessäkin asussaan; esimerkkeinä tällaisista lyhentymistä seuraavat kaksitavuvaiheen kukoistuskuukausia edustavat tapaukset: 1.4 *kinnti* 'kynttilä', *makka* 'makkara', *pape* 'paperi', *pumpu* (~ *bumbu*) 'pumpuli'; 1.5 *ikkuna*, *kase* 'kasetti', *mutti* ~ *musti* 'mustikka', *ome* 'omena', *pana* 'banaani', *tusi* 'rusina', *äkki* 'äkkiä'; 1.6 *hara* 'harakka', *kyppä* 'kylppäri', *kytti* 'kynttilä', *muhe* 'muhennos', *muk(k)e* 'mureke', *musi* 'musiikki'; 1.7 *appe* 'appelsiini', *katte* 'kastele/kastella', *kiisse* 'kiisseli', *latti* 'lattia', *mole* 'molemmat' (*mole lusi*

'molemmilla lusikoilla', *mole tavvii* 'molemmat tarvitaan'), *naapu* 'naapuri', *nep-pa* 'neppari', *patte* 'patteri', *pelo* 'pelottaa', *tömi* 'tömistää', *ämpä* 'ämpäri'; 1.8 *haala* 'haalari', *hauko* 'haukottelee', *taka* 'takaisin'; 1.9 *huome* 'huomenna', *miele* 'mielellään', *ote* 'otetaan' (esim. *toinem heppa ote sieltä* 'toinen [posliini]hevonen otetaan sieltä [hyllyltä]), *suke* 'sukeltaa' (esim. *suke taas* leikkieläimen sukeltaessa kylpyammeeseen), *tote* 'totella' (esim. *pitää tote Tuuti*). Lekseemien tunnistamisen kannalta sananmuotojen kaksitavuistuminen ei siis yleensä aiheuta ainakaan tut-tujen ihmisten kanssa vakavia viestintäongelmia, kun käyttöyhteys auttaa tulkin-nassa²; sen sijaan kaksitavuisessa sanahahmossa pitäytyminen käy morfosyntaksin kannalta ajan mittaan haitallisen kahlitsevaksi rajoitukseksi, koska se estää omaksumasta riittävän monipuolista taivutusjärjestelmää.

Ensimmäiset taivutussuffiksit: rikkumatonta kaksitavuisuutta

Jorma Toivaisen (1980: 162, 163) aineistossa ensimmäiset taivutussuffiksit, jotka lapset ottivat produktiiviseen käyttöön, olivat partitiivin, imperfektin, illatiivin, yksikön 1. persoonan, adessiivin, monikon ja genetiivin suffiksit. Lisäksi paikallisadverbeissa esiintyi jo varhain adessiivi- ja inessiivimuotoja (mts. 103–104, 107–108) sekä *nne*-loppuisia muotoja (mts. 111); ensimmäiset paikallisadverbit olivat nimenomaan kaksitavuisia, kuten Toivaisen aineistotaulukoista (mp.) ilmenee. Mutta samoista taulukoista näkyy myös se, että monilla lapsilla esiintyi jo varhain myös kolmitavuisia, joitain nelitavuisiakin taivutusmuotoja, varsinkin adessiiveja ja inessiivejä. Myös Argoffin (1976: 225) tutkimu Tuomas käytti jo puolentoista vuoden iässä kolmi- ja nelitavuisia allatiiveja sekä kolmitavuisia elatiiveja ja inessiivejä (mts. 242, 252).

Millaisia taivutusmuotoja alkaa käyttää voimakasta kaksitavuvaihetta elävä lapsi? Esitän ensin aivan lyhyesti pääpiirteet nominien ja verbien taivutuksen alkuvaiheista. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan lähemmin ensin nominien, sitten verbien ensimmäisiä taivutussuffikseja.

² Toisaalta voi kyllä olla joskus vaikea ymmärtää monia tilapäisiä tai ensi kertaa esiintyviä kaksitavuistumia varsinkin silloin, kun lyhenemiseen yhdistyy äänteellistä muokkaantumista. Kun esimerkiksi TL kysyi keittiössä, *missä heme on / piilekkii* ('piileksii'), piti häneltä varmistaa, tarkoittiko hän hedelmiä; myöntävä vastaus kuului *tanko* – tämä kaksitavuistuma on käyttöyhteydessään vaivatta tulkittavissa aikuiskielen *tarkoitin*-muotoa funktioltaan vastaavaksi, vaikka kaikki suffiksit ovatkin karsiutuneet. Ilman puhetilanteen antamaa tukea sekä *heme* että *tanko* olisivat hyvin vaikeasti ymmärrettävissä.

Kun TL alkoi liittää taivutussuffikseja nominivartaloihin, hänen pitäytymisensä kahden tavun valiomuotoisessa hahmossa ilmeni kahdella tavalla. Se ilmeni toisaalta siten, että hän liitti kaksitavuiseen vartaloon ensin vain sellaisia suffikseja, jotka eivät kasvattaneet tavulukua. Nominieissa TL alkoi ensimmäiseksi käyttää yksikön partitiivia, jonka päätteenä oli aluksi vokaalin pidentymä. Partitiivia seurasivat genetiivi-akkusatiivin *-n* (aluksi usein asussa *-m*) sekä illatiivin *-Vn*; kun illatiivin loppu-*n* ääntyi usein heikosti tai jäi kokonaan ääntymättä, olivat partitiivi ja illatiivi jonkin aikaa samanasuiset. Toisaalta TL:n pyrkimys kaksitavuisuuteen ilmeni siten, että hän aloitti tavulukua lisäävien suffiksien käytön yksitavujen yhteydessä.

Verbien muodoista TL otti ensin käyttöön lapsenkielen alkuvaiheille tyypilliset imperatiivin yksikön 2. persoonan ja indikatiivin yksikön 3. persoonan. Varsinaisista verbien taivutussuffikseista hän alkoi ensimmäisinä käyttää yksikön 1. persoonan *n*-päätettyä ja imperfektin tunnusta *i*. Kaikille näin syntyville muodoille on yhteistä se, ettei vartalon tavuluku kasva suffiksien lisäämisen yhteydessä; verbeistä TL käytti aluksi nimenomaan vartaloltaan kaksitavuisia. Jos hänen tarvitsi käyttää vartaloltaan pitempiä verbejä, hän muokkasi ne kaksitavuisiksi: *kävellä*-verbistä muodostui kaksitavuinen *käme* ~ *käve* (*Tuuti käme*, *tossu käve* yrittäessään *kävellä* suihkutossuissani), *pusertaa*-verbistä *puse* (*Tuuti puse* pusertaessaan *pesusien*en kuivaksi), *harmittaa*-verbistä *hammi* jne.

Ensimmäiset nominien obliikvisijaiset muodot TL:n puheessa olivat partitiiveja, mutta aivan ensimmäiset niistä olivat sellaisinaan kokonaisuuksina opittuja, ne eivät siis jäsentyneet varsinaisiksi taivutusmuodoiksi: näiden partitiivien rinnalla ei esiintynyt samojen sanojen nominatiiveja. Jo 0.10 iässä TL käytti ruokailun yhteydessä muotoa *lisää* (äänneasu vaihteli, mm. *liää*), ja vähän myöhemmin, 1.0 iässä, hän käytti kolmea partitiivimuotoa, jotka oli *lisää*-muodon tavoin omaksunut aikuiskielestä sellaisinaan, jäsentymättöminä kokonaisuuksina – hän ei tuolloin vielä käyttänyt näistäkään sanoista nominatiiveja. Kaikki kolme olivat ainesanojen partitiiveja: *puuvoo* 'puuroa', *pullaa* ja *vettä*³. Ensimmäinen sana, josta TL käytti rinnakkain partitiivia ja nominatiivia, oli *mehu*, josta esiintyi 1.5 iässä paitsi nominatiivi myös partitiivi *mehuu*. Yksikön partitiivia TL:n voi katsoa alkaneen käyttää produktiivisesti 1.6 iässä, jolloin hänen puheessaan esiintyi muutamista lekseemeistä niin nominatiiveja kuin partitiivejakin: *appe* 'appelsiini' : *ap-*

³ Kun TL sittemmin oppi myös nominatiivin *vesi*, hän käytti sitä aluksi vain kylpy- ja uimavedestä. Ilmeisesti hän jonkin aikaa piti *vesi-* ja *vettä*-muotoja eri lekseeminä, sillä kun hänelle rannalla sanottiin meressä olevan vettä, TL raivostuneena huusi, ettei siellä ole *vettä* vaan *vesi*.

pee 'appelsiinia', *bana* 'banaani' : *banaa* 'banaania', *kuuma* : *kuumaa*, *ovi* ~ *ovee*: *ovee*, *tommi* ~ *tomme* : *tojmee* 'sormea'. TL:n käyttämä partitiivin päätte oli siis vielä tässä vaiheessa (iässä 1.6–1.8) vokaalinpidentymä, mutta päätteeseen asu muuttui varsin pian, sillä jo 1.9 iässä, kun kaksitavuisuuden intensiivisin vaihe oli ohitettu, TL alkoi käyttää partitiivin *A*-suffiksia myös muissa kuin *A*-vartaloissa; muiden vartalonloppuisten vokaalien yhteydessähän *-A* muodostaa oman itsenäisen tavun.

Illatiivia TL alkoi käyttää 1.5 iässä. Ensimmäinen taajaan esiintynyt käyttöyhteys oli se, kun hän puhui omasta »mökistään», suuresta pahvilaatikosta, ja käytti muotoja *mökki* : *mökkii(n)*. Varsin pian tämän sanan merkitys laajeni käsittämään erilaisia ahtaita paikkoja, mm. seinän ja nojatuolin välisen tilan sekä joulukuusen alaoksien ja lattian välisen tilan. Illatiivi oli pitkään ainoa TL:n käyttämä nominien paikallissija; muita paikallissijoja hän käytti ensin paikallisadverbeissa. Kuten Jorma Toivaisen aineistosta (1980: 163) ilmenee, suomea ensimmäisenä kielenään oppivat lapset ottavat yleensäkin paikallissijat ensin käyttöön adverbeissa, vasta myöhemmin nomineissa – illatiivi yksin on poikkeus tästä.

TL käytti 1.6 iässä kahdentyyppisiä illatiiveja, joko kaksitavuisiin vartaloihin liittyviä *V(n)*-tyyppisiä tai yksitavuihin liittyviä *hV(n)*-tyyppisiä: *kotiin*, *maahan*, *tyliin* 'syliin', *tähän*, *töihin* 'pois'. Monet näistä muodoista olivat adverbimaisia, varsinkin *töihin*, jonka merkitykseksi TL päätteli 'pois lähtemisen', käyttivähän vanhemmat sitä aina poistuessaan pitemmäksi aikaa hänen läheisyydestään. Illatiivin *see(n)*-päätte tuli käyttöön vasta 1.11 iässä: [sattu] *tohon hampaseen* 'hampaaseen', *laha panna lattehuoneeseen* / *nyt lattehuoneeseen panna lahat* 'lastenhuoneeseen pannaan rahat', *äiti laita lanteseen* 'ranteeseen', *lisää lattehuoneeseen hakemaan*, *toise vampaasee* 'varpaaseen'; 2.0 *ei anka mahunnu Tuutin ammeeseen* // *kala mahtu*. Aina 1.10 ikään asti tämä illatiivin variantti korvautui tyyppillä *lattehuonee* 'lastenhuoneeseen'; tämän *seen*-illatiivia korvaavan tyyppin voi tulkita joko päättyvän vartalonloppuiseen pitkään vokaaliin (jolloin itse suffiksi on jäänyt pois) tai sisältävän muista kuin supistumanomineista tutun, tässä vokaalinpidentymäksi redusoituneen illatiivin *V(n)*-suffiksin.

Muiden paikallissijojen käytön TL alkoi 1.7 iässä, aluksi adverbinomaisesti. Muiden paikallissijojen päätteet lisäävät tavulukua, mutta kaksitavuisuuden kanoniselle hahmolle tästä ei ensi alkuun ollut häiriötä, sillä TL alkoi näiden päätteiden käytön yksitavuisen vartaloiden yhteydessä: *tässä*, *mulle* jne. Käsitteiden yksitavujen taivutusta omana kokonaisuutenaan seuraavassa jaksossa, mutta mainitsen jo tässä, että TL:n sanastoon vakiintunut adverbinomainen *töihin* 'pois' sai pian rinnalleen olosijan *töissä* 'poissa' ja erosijan *töistä*. Myös useimmat illatiivit olivat tuossa iässä edelleen partikkelimaisia, esimerkiksi uuteen leikkiin liittyvä illatiivi *piiloo(n)*, joka aikuiskielessäkin on adverbinomainen.

Kaksitavuisten vartaloiden yhteydestä sen sijaan tavulukua lisäävät paikallissijojen päätteet jäivät yleensä pois vielä 1.9 iässä seuraavaan tapaan: *äiti tuli suikku pois* 'suihkusta', *Tuuti huus sängy* 'sängyssä', *ilta-pesu menee Tuuti* 'iltapesulle', *äiti toittaa Ani* 'soittaa Anitalle'.

Genetiivi-akkusatiivin päätettä TL alkoi käyttää 1.8 iässä. Päätteen asu oli vaihtelevasti joko *n* tai *m*: *kaikki tyäi juuttom* 'söi kaiken juuston'; *Tuuti ottaa kissalusikan*; *äiti ottaa lusikam*; *Tuuti ottaa sienipelim mukaa*; *Tuuti pulo mekom* 'pu-dotti mekon'; *puolun näkö* 'puolukan näköinen'; *peikon hakee*; *isi laitto tallan toho* 'tarran'; *Tuuti avaa pontin* 'portin'. Jorma Toivaisen (1980: 162) aineistossa sijapäätteiden omaksumisjärjestys on sellainen, että lapset ottavat yleensä käyttöön adessiivin selvästi ennen attribuuttiasemaista genetiiviä, sitten inessiivin, sen jälkeen akkusatiivin, sitten allatiivin ja vasta myöhemmin postpositioihin liittyvän genetiivin. Näyttää siis siltä, että voimakas kaksitavuvaihe vaikuttaa osaltaan sijapäätteidenkin oppimisjärjestykseen: vahvaa kaksitavuvaihetta elänyt TL alkoi käyttää genetiivi-akkusatiivia selvästi aikaisemmin kuin tavulukua lisääviä paikallissijoja.

Suomenkielisten lasten ensimmäiseksi käyttöön ottamat verbien muodot – imperatiivin yksikön 2. persoonassa (esim. *avaa, syö, tule*) ja indikatiivin yksikön 3. persoonassa (esim. *avaa, syö, tulee*) – eivät ole suffiksillisia joko lainkaan tai ainaakaan yhtä selvästi kuin muut muodot (kieltomuotoa lukuun ottamatta). Verbin käytön mukaan vaihtelee se, kumpi muodoista ilmaantuu ensin puheeseen: imperatiivia lapsi käyttää ensin sellaisissa tapauksissa kuin *anna* ja *pese* mutta indikatiivia sellaisissa kuin *hyppii*, *ittuu* 'istuu', *kaatuu*, *nukkuu* ja *ykkii* 'yskii'. Muutamista verbeistä lapsi ottaa käyttöön molemmat muodot jo varhain, esimerkiksi TL 1.5 *ota* : *ottaa*, 1.6 *katta* : *kattaa* 'kastaa'. Monissa verbeissä taas nämä kaksi muotoa ovat keskenään samanasuiset (esim. supistumaverbeissä: 1.3 *avaa*, 1.6 *pelaa*), ellei mahdollinen loppukahdennus niitä toisistaan erota; lapsen aivan varhaisessa puheessa ei juuri esiinny loppukahdennusta (Lieko 1994).

Niistä verbien taiputusaineksista, jotka ovat yksiselitteisesti nimenomaan suffikseja, TL alkoi ensimmäisinä käyttää yksikön 1. persoonan päätettä ja imperfektin tunnusta. Nämä kaksi ovat yleensäkin ensimmäiset suomenkielisten lasten puheeseen ilmaantuvat verbisuffiksit; kuten Toivaisen taulukosta (1980: 162) ilmenee, imperfektin *i* ilmaantuu useimpien lasten puheeseen ennen yksikön 1. persoonan päätettä.

TL alkoi käyttää yksikön 1. persoonan päätettä puolentoista vuoden iässä: *kuulen* (vastauksena kysymykseen »kuuletko surinaa?») ja *löin* (ilmauksessa *kälet yhteen löin*, jonka mukaili laulunsäkeestä *kädet yhteen lyön*). Vielä 1.8 iässä TL kuitenkin viittasi itseensä sekä yksikön 3. että yksikön 1. persoonan muotoja käyttäen: *muuten suuttuu* ~ *suutun*. Vasta aivan kaksitavuvaiheen lopulla, 1.10 iässä,

TL alkoi useammin käyttää yksikön 1. persoonan päätettä puhuessaan itsestään; edelleenkin tämän päätteen säännöllisin käyttöyhteys oli se, kun hän vastasi yksikön 2. persoonassa esitettyihin kysymyksiin, kuten (*otatko vettä?*) – *otan*; (*tuotko ankan tänne?*) – *tuon*.

Imperfektin tunnusta TL alkoi käyttää produktiivisemmin puolentoista vuoden iässä (1.6 *löin*; 1.7 *peittää* : *peitti*, *pukkee* 'puskee' : *pukki* 'puski', *sati* ~ *sato* 'satoi'). Kun imperfektin muodostus oli kehittynyt produktiiviseksi prosessiksi, TL jonkin aikaa suosi sellaista imperfektityyppiä, jossa verbi päättyy lyhyeen vokaaliin. Tämä ilmeni ensiksikin siten, että verbivartalon loppu-*a* oli altis katoamaan imperfektin *i*:n edeltä myös silloin, kun verbivartalon ensimmäinen vokaali oli illabiaalinen: *isi autti* 'auttoi', *paini Tuuti totta* 'painoi tuosta', *siinä anti vauhti* 'antoi vauhtia'. Toiseksi lyhyen vokaalin suosiminen imperfektimuodon lopussa ilmeni siten, että kato *i*:n edellä koski myös supistumaverbien *e*:tä, aivan kuin *menee-*, *tulee-*tyyppisten verbien *e*:tä, kuten taajakäytöisessä *kiipee*-verbissä: *Tuuti kiipi* ['kiipesi'] *iha itte* // *äiti autti*. Kolmanneksi: kun verbivartalon lopussa esiintyi labiaalivokaali, preesensin ja imperfektin oppositio perustui puhekielessä yleiseen malliin, labiaalivokaalin lyhenemiseen, kuten tapauksissa *kuuluu* : *kuulu*, (esim. *ääni kuulu* 'kuului'). Imperfektin käytön alkuvaiheissa ilmeni erilaisia vaikeuksia, jotka liittyivät vartalonmuodostukseen; ensimmäisten imperfektimuotojen horjuvuus oli ilmeisesti syynä siihen, että TL käytti imperfektien yhteydessä usein varmuuden vuoksi partikkelia *kellan* 'kerran' osoittamaan sitä, että puhuu menneen ajan tapahtumista.

Imperfektien joukossa esiintyi myös erikoinen kaksitavuistuma *kuti* 'kutitti': 1.8 *kuti Tuuti* [leikkiketun kutitettua]; 1.10 *isi kuti Tuutia*; *vaali kuti Tuutia*. Muoto on syntynyt yksinkertaisesti katkaisemalla, mutta se sattuu osuvasti sopimaan imperfektin skeemaan: sananmuodon loppuun jäänyt *i* näyttää aivan imperfektin tunnukselta. Erikoisiin kaksitavuistumiin kuuluu myös *pakki* 'pakkasi': *Tuuti eilem pakki tohon* (kärryynsä); tässä tapauksessa siis vartaloltaan *a*-loppuisen supistumaverbin imperfekti on muokkaantunut kaksitavuiseksi ja lyhyeen vokaaliin päättyväksi.

Yksitavuisissa vartaloissa ensimmäiset tavulukua lisäävät suffiksit

Pyrkimys sananmuotojen kahden tavun ihannehahmoon näkyi TL:n puheessa siläläkin tavalla, että kun hän vähitellen omaksui myös sellaisia taivutussuffikseja, jotka lisäävät tavulukua, hän liitti niitä aluksi yksitavuisiin vartaloihin – eräitä päätteitä pelkästään yksitavuihin, eräitä enimmäkseen niihin. Tavulukua lisäävistä suffikseista TL otti ensimmäiseksi käyttöön illatiivin allomorfin *-hVn*; kaksitavu-

jen *-Vn*-tyyppisiä illatiiveja hän alkoi käyttää 1.5 iässä, ja ensimmäiset esiintymät yksitavuisiin vartaloihin liittyvästä illatiivin suffiksista ovat 1.6 iästä: *maahan, tähän, tuuhun* 'suuhun'. Sen sijaan kolmitavuisia alkaa esiintyä *-hVn*-päätteisiä illatiiveja vasta aivan kaksivuotispäivän edellä. Kiteymäntapaisesti TL käytti eräitä muitakin yksitavujen sijoja melko varhain: 1.7 *mulle, tiellä* 'kulkuväylän tukkeena', *töistä*; nämä ovat kuitenkin eri asemassa kuin produktiiviseen käyttöön omaksutut sijamuodot, sillä vaikka tällaiset tietyn taivutusmuodon aivan yksittäiset edustajat ovatkin ensimmäisiä merkkejä uusien muotojen opettelusta, ne ovat vielä kokonaisuksina opittuja, osiinsa jäsentymättömiä kiteymiä pikemmin kuin vartalon ja päätteen kombinaatioita. Ne olivat myös käytöltään adverbimaisia.

Vaikka TL ei vielä muuten käyttänyt paikallissijoista kuin illatiivia, niin sisäpaikallissijojen sarjassa *töihin* : *töissä* : *töistä* ilmeni ensimmäistä kertaa usean eri paikallissijan käyttöä. Tämä vartalon ja sijapäätteiden kombinaatiosarja edusti siten yhtä vaihetta paikallissijajärjestelmän hahmottumisessa. TL käytti tosin tätä sisäpaikallissijojen sarjaa varsin adverbimaisesti merkityksessä 'pois : poissa : tänne'. Tällainen merkityksensuijuttu on aivan luonnollinen, sillä vanhempien lähtiessä *töihin* ja ollessa *töissä* he ovat poissa TL:n lähipiiristä.⁴

Tavulukua lisääviä taivutussuffikseja TL alkoi siis ensiksi käyttää yksitavuisissa vartaloissa. Näin syntyneet tavua pitemmät taivutusmuodot sopivat rikkumatomasti kaksitavuisuuden kaavaan. Kuitenkin paikallissijojen varhaisimmista esiintymistä monet olivat hyvin adverbimaisia, ja osa ensimmäisistä paikallissijaisista sananmuodoista on yksiselitteisiä adverbeja, kuten *tässä* ja *päällä*: 1.7 *vaippa pois, tässä* [tahtoessaan, että vaippa vaihdetaan sohvalle]; *juutto / leiväm päälle; tohol leiväm päälle; sitten vaippa ote pois päältä* 'otetaan pois päältä'; 1.8 *kanti päälle* [kansi päälle]; *vetä päälle, tossa, missä, täällä*. Vähitellen paikallissijojen päätteet tulivat käyttöön myös nomineissa; selviä nominin paikallissijoja ovat esimerkiksi sellaiset yksitavujen paikallissijat kuin 1.9 *hisu suussa*.

Yksitavuisissa vartaloissa paikallissijojen käyttö pääsi siis hyvään alkuun, mutta täyden paikallissijajärjestelmän käyttöönottoa haittasivat mm. *s:n* ääntämisvaikeudet. Koska sibilantilla oli vielä vakiintumaton asema äännejärjestelmässä ja

⁴ Esimerkkejä mainitun sisäpaikallissijasarjan käytöstä: kun TL heitti hammasharjansa lattialle ja häneltä kysyttiin, mihin harja joutui, hän vastasi että *töihin*; kun TL:lle luettiin kirjaa, jossa etsitään kadonnutta koiraa, hän sanoi koiran menneen *töihin*; kun peikko putosi lattialle TL:n käsistä hänen istuessaan syöttötuolissa, TL totesi *töihin / peikko / töihin*; kun TL kaipasi pääkirjaston vesialtaan luona kaloja ja sai kuulla, ettei niitä siellä ole, hän totesi: *töissä*; kun TL:n ylle puettiin päällysvaatteita perhepäivähoitopaikan eteisessä ja perheen oma kouluikäinen tytär Niina tuli kotiin, TL sanoi ulko-ovesta tulevaan tyttöön viitaten: *töistä*.

varsinkin *st*-yhtymän ääntäminen aiheutti ongelmia, sekaantuivat elatiivin ja inessiivin pääte helposti toisiinsa: 1.8 *pois tuutta* 'suusta' mutta *maatta* 'maassa'. Selventävänä apukeinona TL käyttikin usein elatiivimuodon yhteydessä *pois*-partikkelia. Tätä erosijan ilmaisemiskeinoa hän käytti myös kaksitavuisien vartaloiden yhteydessä, mutta kaksitavuisissa hän ei vielä käyttänyt minkäänlaista erosijan suffiksia; prepositiomainen *pois* oli siis aluksi ainoa erosijan osoitin, esimerkiksi 1.9 *Tuuti pois tuoli* 'tuolista', *letti pois pöytä* 'lehti pois [ruoka]pöydältä'.

Ensimmäiset kolmitavuiset sananmuodot

TL alkoi käyttää kolmitavuja 1.7 iässä. Ensimmäisten kolmitavujen joukossa oli hänen oman nimensä lyhentymätön *asu*, joka tosin aluksi jonkin aikaa jakautui kahteen tahtiin: *Tuulik-ki* (toisen tahdin muodostavaa *ki*-tavua hän aluksi painotti voimakkaasti); tämän rinnalla, sitä yleisempänäkin, hän käytti lempinimeään *Tuuti*. Muita kolmitavuja, joita TL alkoi käyttää 1.7 iässä, olivat leikeissä tarpeellinen substantiivi *laatikko* ja adverbi *uulellee* 'uudelleen', jota hän käytti sekä kehotuksena että toteamuksena itselleen mieluisten toimintojen toistamisen yhteydessä, sekä hänen kummisetänsä nimi *Tapio*. Melko pian näiden jälkeen, 1.8 iässä, TL alkoi käyttää useita kolmitavuisia johdoksia.

Sanaston osalta TL:n kaksitavuvaiheen loppua enteilikin juuri se, että hän alkoi käyttää lyhentymättöminä eräitä kotipuheessamme taajaan esiintyviä kolmitavuja 1.8 iässä. Tällaisiin kolmitavuihin kuuluu ensiksikin ryhmä *kka*-loppuisia johdoksia, jotka liittyvät päivittäin säännöllisesti esille tulevaan puheenaiheeseen, ruokailuun. Ensimmäisenä⁵ TL alkoi näistä käyttää sanaa *lusikka*, pian sen jälkeen muita samantyyppisiä: *helukka* 'herukka', *piilakka* 'piirakka', *puolukka*. Samoihin aikoihin hän alkoi käyttää mm. eräitä kolmitavuisia verbimuotoja, kuten leikeissä tärkeää verbiä *piilekkii* 'piileksii'. Hän otti käyttöön myös kolmitavuisen imperfektin *tammutti* 'sammutti', joka oli tarpeen päivittäin: nukkumaan mennessään hän sai itse sammuttaa valon kattolampusta ja tahtoi toistuvasti myös ilmoittaa sen (esim. 1.8.12 *pimee / Tuuti tammutti / Tuuti tammutti / valo*). Satunnaisemmin TL käytti muitakin kolmitavuisia sananmuotoja, mutta niiden joukossa oli myös hänen silloi-

⁵ Tämän kolmitavun aivan ensimmäinen esiintymä on 1.8 ja 9 päivän iästä, kun TL silmänräpäyksen kestäneen epäröinnin jälkeen täydensi ilmaustaan *toinel lusi* johdinaineksella *kka*. Kun hän näin sai vanhempansa ihastelemaan, hän toisteli tyytyväisenä useita kertoja ilmausta *toinel lusikka*. Tästä alkaen aiempi kaksitavuisuma *lusi* piteni hänen puheessaan kolmitavuksi *lusikka*.

seen morfologiseen järjestelmäänsä integroitumattomia yksinäisiä muotoja, jotka kuuluivat osina sellaisiin ilmauksiin, jotka TL oli oppinut jäsentymättöminä kokonaisuuksina – tällainen oli esimerkiksi hoitopaikassa opittu monikon 2. persoonan imperatiivi konneksiossa *pysykää tässä*. Yhä useampia kolmitavuja ilmaantui TL:n kielenkäyttöön 1.9 iästä alkaen, esimerkiksi *aulinko*, *haalukka* 'haarukka', *halavoi* 'haravoi', *keittiö*, *kuitekkii*, *laliö* 'radio', *lapio*, *lapioi*, *latikka* 'ratikka', *maljakko*, *mansikka*, *musiikki*, *palikka*, *pysäkki*, *takahi* 'takaisin', *työkkäli* 'työhuone' ja *äkkiä*.

Varhaisimmissa TL:n käyttöön ottamissa kolmitavuisissa sananmuodoissa 3. tavun muodosti siis johdinaines tai johtimen luonteinen vartalonloppuinen aines; kolmas tavu kuului siten osana leksikaaliseen morfeemiin. Myös tällaisissa kolmitavuisissa nomineissa TL käytti aluksi vain niitä tuttuja taivutusuffikseja, jotka olivat vakiintuneet kaksitavuihinkin ja jotka eivät lisää tavulukua. Hän siis muodosti genetiivi-akkusatiiveja, partitiiveja ja illatiiveja seuraavaan tapaan: *herukkaa*, *laatikkoo* (illatiivi, jota käytti pannessaan värikyniään niiden säilytyslaatikkoon), *lusikkaa* : *lusikan* ~ *lusikam*, *piilakkaa* 'piirakkaa', *puolukkaa*; *lapiom*.

1.9 iässä TL alkoi käyttää myös sellaisia kolmitavuisia taivutusmuotoja, joissa kolmannen tavun muodostaa kaksitavuiseen vartaloon liittyvä suffiksi. Ensimmäisten tavua lisäävien suffiksien joukossa oli jo entuudestaan tutun sijan, partitiivin, uusi päätevariantti: TL alkoi entisen vokaalinpidentymän rinnalla käyttää *A*-suffiksia, jonka lisääminen kaksitavuiseen vartaloon synnyttää sellaisia kolmitavuisia partitiiveja kuin *apua*, *käsiä*, *maissia*, *mummaa*, *mämmiä*, *nakkia*, *namia*, *peukkaa*, *puuvoa* 'puuroa' jne. Molemmat päätevariantit esiintyivät joskus samassa puhunnoksessa, kuten seuraavassa: *meil kakt palloo / meillä meillä kakt palloa*.

Samaan aikaan tällaisten partitiivien kanssa TL alkoi käyttää verbeistä 1. infinitiivin latiiiveja, joissa infinitiivin tunnus, niin ikään *A*-suffiksi, lisää tavulukua: *kuulua*, *nukkua*, *töniä*. Tällaiset muodot olivat tarpeen varsinkin modaalisisissa ilmauksissa, esimerkiksi *ei saa vepiä* 'repiä'. Muista kolmi- ja useampitavuisista verbien muodoista, joita TL alkoi käyttää ikäkuukausina 1.8–1.10, mainittakoon jo 1.8 iässä käyttöön tullut yksinäinen monikon 2. persoonan imperatiivi konneksiossa *pysykää tässä* (monikon 2. persoonan imperatiivi kehittyi täysin produktiiviseksi vasta 3. ikävuoden aikana) sekä 1.10 iässä hyvin produktiiviseksi kehittynyt 3. infinitiivin illatiivi (*nukkumaa*, *leikkimää*, *ittumaa* 'istumaan') ja samaan aikaan hänen kieleensä tuloaan tehnyt inessiivi (*nukkumassa*). Kahden tavun ihannehahmosta luopuminen oli alkamassa – sananmuotojen valiohahmoinen kaksitavuisuus alkoi liiaksi kahlita kielen käyttömahdollisuuksien kehitystä.

Kaksitavuskeeman heikkeneminen ja väistyminen

Tendenssi kaksitavuiseen sanahahmoon heikkeni nopeasti 1.10 iässä, jolloin TL alkoi käyttää kaksi- ja kolmitavuisten nominien sisä- ja ulkopaikallissijoja. Tällöin hänen puheessaan alkoi esiintyä uudenlaisia kolmi- ja useampitavuisia sanamuotoja seuraavaan tapaan: *haluu vielä palvekkeelle, lähtee palvekkeelle, luolaa lasitta* 'juodaan lasista', *mitä isi sano äilille, Tuuti nyt ajaa hepalla, isi kävi suikkussa* 'suihkussa', *Tuuti kävi pesulla, Tuutilla, Tuutille, repulle, pihalle, mökissä, tuolilla, kälessä, sohvalla, kulhossa, pois tuolitta, silmättä* 'silmässä'. Siirtyminen lyhentyneistä sanavartaloista lyhentymättömiin tapahtui vähitellen, usein niin, että kaksitavuistuma ja lyhentymätön variantti esiintyivät rinnakkain. Kuvaava on esimerkiksi seuraava kolmitavuisen asun harjoittelu, joka on nauhoitettu leikki-ikkunan rakentamisen yhteydessä: *ikkula / ikku3 // ikkuna / ikku3 // ikkula / ikku3 // ikkula3 ikku // ikku2 ikkula ikku*.

Kuten yksitavuisten vartaloiden yhteydessä, myös pitemmissä sanoissa elatiivin ja inessiivin käytön ongelmana oli melko pitkään suffiksien sekaantumisvaara s:n ääntämisen horjuvuuden takia. Näiden sijojen toisistaan erottamiseen TL kehitti kuitenkin ilmaisukeinon: hän käytti elatiivimuotojen yhteydessä usein pre- tai postpositiota *pois*. Tämä keino oli tuttu jo siitä vaiheesta, kun sijapäät karsiutui tyystin, esimerkiksi 1.9 *äiti tuli suikku pois* 'suihkusta', *siivoo polve pois puuvo* 'siivoo polvelta puuro'. Nyt *pois* muuttui kaksitavujen ainoasta erosijan ilmaisimesta nimenomaan inessiivin ja elatiivin eron selventimeksi: 1.10 *äiti otat Tuuti pois tuolitta, otap pois Tuuti keinutuolitta*. Vastaavalla tavallahan TL oli vähän aiemmin alkanut käyttää *pois*-sanaa yksitavujen yhteydessä – ja käytti sitä 1.10 iässä edelleenkin: *otav vesi pois suutta* 'suusta', *Tuuti menee pois puutta*. Tämän keinon avulla hän varmisti sen, että erosija tuli varmasti ymmärretyksi, vaikkei *st*-yhtymän ääntäminen vielä sujunut täysin varmasti. Kielenopetteluun tavoitteena oli siis erosijan suffiksin käyttöönotto, ja *pois* oli vain väliaikainen apukeino; jos kieliympäristö tarjoaisi toisenlaisen mallin, voisi lapsi ryhtyä rakentamaan prepositioihin perustuvaa paikallisuuden ilmaisemisjärjestelmää, mutta nyt kehitys vie kohti sijajärjestelmää.

Tavulukua lisäävistä nominien suffikseista ovat nykysuomen sijajärjestelmässä täysin produktiivisia paitsi sisä- ja ulkopaikallissijojen päätteet myös translatiivin ja essiivin päätteet. Toivaisen aineiston perusteella näyttäisi siltä, että nämä sijat ilmaantuvat lasten kieleen vasta noin kolmen vuoden iässä, mutta näin myöhäinen ajankohta selittyy ilmeisesti hänen aineistonsa keruutavasta: lyhyisiin nauhoitukseen ei ole sattunut tällaisten jokseenkin harvinaisten sijamuotojen esiintymiä. TL:n puheeseen translatiivi ilmaantui jo kaksivuotispäivän aikaan ja essiivi vähitellen sen jälkeen (ensin adverbisiin, vasta 2.3 iässä nomineihin). TL tosin käytti transla-

tiivä aluksi vain harvoin. Tähän vaikutti mahdollisesti ainakin osaltaan se, että translatiivin suffiksi oli ääntämisen kannalta vaikea, ja pääte muuntuikin aluksi (iässä 1.11) asuun *-tti* – esimerkiksi *nyt Tuuti vaitto ketutti* 'vaihtui ketuksi', *mitä Tuuti iltapalatti haluaa* 'iltapalaksi', *sitten kasvaa isotti Tuuti* 'isoksi' – ja seuraavaksi (iässä 2.0–2.1) pääte asuna oli yleensä *-tsi*: 2.0 *Tuuti sanoo unihiekatsi* 'unihiekaksi' [kyyneliään]; 2.1 *olavatsi* 'oravaksi', *Tuutin naama tulee likasetsi* 'likaiseksi'. Tässä iässä *ks*:n korvasi yleisemminkin *ts* kauempana sanassa: *me ollaan kavelutsii* 'kaveruksia'; [mumminsa kysymykseen »onks sulla vaikeuksi?» TL vastasi] *on / on mulla vaikeutsii // minul ov vaikeus/tii / minul on vaikeus/tii*; 1. ja 2. tavun rajalla *ks*:n edustus oli *kk* (*kakki* 'kaksi', *mikki* 'miksi'). Iässä 2.2 pääte oli jo asultaan aikuiskielen mukainen: *kultakuttiksi* 'kultakutriksi', *sittem minä tulen sinun halittavaksi, tää kahvi* [nukke kasvoi, *kasvi] *isoksi*.

Kaksitavuvaihe alkoi yhä selvemmin olla ohi 1.11 iässä, kun taivutusjärjestelmä oli ehtinyt kehittyä varsin monipuoliseksi ja puheessa esiintyi runsaasti kolmitavuisia sananmuotoja: *isi kutita Tuutia*; *nyt juokketaa* 'juostaan'; *otetaa pussista eväitä*; *pannaa pujama Tuutille*; *Tuuti haluaa pököttää omaissa rattaissa*; *pupulle annetaan namia*; *autossa tuli hauvojen suusta okkennutta*. Eräät johdinainekset, esimerkiksi tekimennimenjohdin, olivat kuitenkin pitkään ongelmallisia. Niinpä TL käytti *puhelimesta* pitkään yksinkertaistettua asua *puheli*. Vielä 1.10 iässä tällaisesta kolmitavusta jäi sijapäätte pois seuraavaan tapaan: *äiti puhu puheli* 'puhelimessa'. Seuraavaksi taivutus pääte tuli mukaan mutta johdinainekset lyhenivät vielä: 2.0 *Tuuti haluaa puhelilla soittaa*; *onko ukki puhelissa*; 2.2 *siellä ne puhelissa on*; 2.3 *nyt soittaa puhelilla*. Johdinaineksen lyhenemiseen saattoi vaikuttaa se, että TL:n oli vaikea hahmottaa nominatiiviksi muotoa, jossa esiintyy genetiivi-akkusatiiville ominainen sananloppu.

Kaksitavuisuus oli tarkasteltavassa vaiheessa hallitseva erilaisten muotojen käyttöä ohjaava tendenssi. Myöhemmin, taivutusjärjestelmän nopeasti monipuolistuessa, sananmuotojen asua hallitsevaksi tendenssiksi nousi pyrkimys muotojen säännöllisyyteen; tätä tendenssiä aion käsitellä perusteellisesti toisessa yhteydessä. Kaksitavuvaiheessa sen sijaan muodot saattoivat olla kielen morfologisen järjestelmän kannalta epäsäännöllisiä, kunhan ne olivat nimenomaan kaksitavuisia. Esimerkiksi kaksitavuisista konsonanttivartaloista passiivin preesenssiä *mennä(ä)* 'mennään' TL käytti jo 1.4 iässä, sen sijaan suunnilleen samamerkityksistä mutta kolmitavuisista vokaalivartaloista tyyppiä *lähetää(n)* vasta parivuotiaana; tämä muoto lyheni siihen asti asuun *lähe* 'lähdetään'. Epäsäännöllisten muotojen runsas käyttö on yhteydessä siihen, että lapsi oppii ensimmäiset käyttöönsä ottamansa sananmuodot jäsentymättöminä kokonaisuuksina – hänellähän ei vielä ole mahdollisuksiakaan tuottaa muotoja säännöllisen prosessoinnin kautta, koska hän tuntee kielen keinoista vasta pienen osan. Sitten kun lapsi alkaa käyttää sääntöjä,

hänen puheessaan esiintyy runsaasti aikuiskielelle vieraita mutta muodostuksen kannalta »poikkeuksellisen säännöllisiä» muotoja, mm. sellaisia vokaalivartaloisia muotoja kuin *juoketaan* 'juostaan', *purenu* 'purrut' ja *tarvitsea* 'tarvita'.

Loppupohdintoja

Tämän artikkelin aineisto on sellaiselta lapselta, jonka puheessa esiintyi voimakas kaksitavuvaihe. Eri lasten kielenoppiminen kulkee jossain määrin eri teitä, ja selvittämättä on, millaisia eroja lasten välillä on suhteessa kaksitavuistamispyrkimykseen. Yksilöidenvälisiin eroihin on tarpeen kiinnittää huomiota siksi, että kaksitavuvaihe ei ole ainakaan yhtä voimakas kaikkien suomea oppivien lasten kielessä⁶. Voimakkaasta kaksitavuisuuden suosimisesta olen löytänyt muutamia mainintoja. Esimerkiksi Alpo Räisänen (1975: 256) mainitsee omien kaksospoikiensa kielestä: »Toisen ikävuoden lopulla tyypistyivät kolmitavuiset sanat kummankin pojan puheessa kaksitavuisiksi, esim. *katti* = kattila, *api* = apina, *ikku* = ikkuna, *haanu* = haarukka (P), *papè* = paperi. Kahden vuoden iässä olen merkinnyt Petriltä jo muodot *ikkuna* ja *kunttile* = kynttilä, mutta kolmitavuiset sanat tuntuivat vielä tuolloinkin hankalilta, niin että kahteen tahtiin jakautuvan *elèpantti* (= elefantti) -sanana tuottaminen kävi helpommin kuin kolmitavun ääntäminen.» Terho Itkonen (1981: 156) näyttää pitävän kaksitavuvaihetta täysin yleisenä ilmiönä: »Ainakin vaiheessa, jolloin lapsi tuottaa vain kaksitavuisia sananmuotoja, hänellä ilmeisesti on salpa, joka tehokkaasti estää häntä omaksumasta lukuisia taivutusmuotoja.» Sen sijaan Jorma Toivainen on maininnut (sähköpostitse), että hänen lapsensa puheessa esiintyi varhain runsaasti paritontavuisia sananmuotoja. Myös kahden suomalaispojan kielenoppimista tutkinut Argoff toteaa (1976: 93), että hänen tutkimansa lapset käyttivät jo alle puolitoistavuotiaina kolmitavuisia muotoja – kylläkin toisten puheen imitoinnin yhteydessä, niin että sijapäätteet olivat nähtävästi vailla semanttista funktiota.

Lapsella on suuri viestimisen tarve, paljon ilmaistavaa, mutta ilmaisukeinot

⁶ Havainnoidessani satunnaisesti muiden lasten puhetta olen ohimennen huomannut muidenkin alle kaksivuotiaiden lasten suosivan kaksitavuisuutta. Tämä ilmenee paitsi aikuiskielessäkin kaksitavuisina esiintyvien sananmuotojen runsaana käyttönä myös kaksitavuistumina; esimerkiksi leikkikentällä pikkulapsi, jonka äiti ehdottaa, että hiekkalaatikolla käytettäisiin *ämpäriä*, toistelee iloisena *äppää*. Toiset lapset taas näyttävät pitkäänkin tyytyvän kaksitavuja vaikeatulkintaisempiin yksitavuihin; myös TL:n kielessä esiintyi alle 1.6 iässä sellaisia, mm. monitulkintainen *pa* (merkityksinä ainakin 'pallo', 'palikka', 'paperi' ja 'pane valo').

kehittyvät vasta vähitellen. Sananmuotojen kaksitavuistaminen on tapa saada kieli sopivalla tavalla hallittavaksi, rajoittua kaikkein olennaisimpaan – asultaan kohtalaisen vaihteluttomiin ja lekseemin tunnistamisen kannalta tärkeisiin sananalkuihin – sellaisessa kehitysvaiheessa, kun kielen koko moninainen suffiksisto johtimiseen ja taivutuspäätteineen näyttää lapsesta vielä liian vaikealta hallittavaksi. Kyseessä ei ole niinkään äännettävyyksirajoitus kuin kielen prosessointia helpottava, sananmuotojen hahmoa koskeva ihanne, sanaihanne, joka näyttää liittyvän tuottamisstrategiaan: voimakas kaksitavuvaihe liittyi ainakin TL:n kielenoppimisessa siihen, että lapsi puhuu paljon ja omaksuu nopeasti lisää sanastoa sekä liittyy sanoja verraten nopeasti yhä pitemmiksi ilmauksiksi. Viestinnän kannalta vähiten kohtalokasta lienee juuri sananloppuisen aineksen karsiminen: kahteen tavuun voidaan usein tiivistää sananmuodosta kaikkein olennaisin niin, että teksti- ja tilannekonteksti auttaa kulloisenkin viestintäintention täsmentämisessä. Kaksitavuisuus edustaa sitä paitsi suomen sanavartaloiden vanhaa kanonista tyyppiä, johon ilmenee spontaania vetoa myös kielensä jo hallitsevien puheessa (Laalo 1983). Suomea äidinkielenään opettelevan lapsen puheessa kaksitavuskeema on siten kielen ominaislaadun kanssa sopusointuinen keino keskittyä ilmaisutarpeen tyydyttämisen kannalta kaikkein olennaisimpaan, tärkeimpien lekseemien avaintavuihin, ja karsia sellainen aines, jonka funktio on lapselle vielä epäselvä tai ainakin näitä avaintavuja vähemmän tärkeä, sellaisessa kielen kehityksen vaiheessa, jossa kielen keinojen hallinta on vasta kehittymässä.

Pitäytyminen enintään kahden tavun sanahahmossa rajoittaa varsinkin taivutusmorfologian kehittymistä: ainakin voimakasta kaksitavuvaihetta elävä lapsi käyttää vain sellaisia vartalon ja suffiksin kombinaatioita, joista syntyy kaksitavuisia sananmuotoja, ja tavulukua lisääviä suffikseja hän alkaa siten käyttää ensin yksitavuisien vartaloiden yhteydessä. Lapsella on tosin jo ennen suffiksien käyttöönottoa mahdollisuus ilmaista puhtaasti leksikaalisen sisällön lisäksi myös sellaisia morfosyntaktisia suhteita, joita suomalaisten aikuisten kielessä ilmaistaan taivutuksen avulla. Tällaisia ilmaisumahdollisuuksia tarjoavat ensiksikin post- ja prepositiot, joista edellä käsittelin erosijan ilmaisinta *pois*, ja toiseksi vartalonvaihtelut – obliikvivartalon muodostus joko astevaihtelun tai eräiden vokaalivaihteluiden avulla. Vartalonvaihteluiden avulla lapsi voi osoittaa taivutusta tosin vain epätäsmällisesti, mutta kulloisenkin konteksti auttaa täsmentämään, mitä lapsen on tarkoitus ilmaista. Seuraavia TL:n puheesta poimimiani esimerkkejä täydennän siten, että esitän hakasulkeiden sisässä sen muodon, joka aikuiskielessä esiintyisi: 1.6 *pokke* [poskelle, meni puuroa syötettäessä]; 1.7 *vaippa minu* [minulle]; 1.8 *pissa oli vaipa* [vaipassa] // *vaipa* [vaipassa] *pissa oli*; *Tuuti otti tukan jala* [sukan jalasta]; *äiti tulee tuikku* [suihkusta]; *äilim massu* [massulle, nimittäin lepäämään] *haluu Tuuti*; 1.9 *käle* [kädessä] *oli mulu*; *Tuuti sängy* [sängyssä/sängystä] *huutaa*

vettä vettä; *pöylä laite* [pöydälle laitetaan]; *pöylä valta* [pöydälle (posliini)varsa]; *kaikki lehte* [lehdet, pois ruokapöydältä]; *koko bana ote pois kuole* [koko banaani otetaan kuoresta(an)]; *pyyhii tiene* [pyyhkii sienellä]; *piene* [pienet] *hyppii aina*; *Tuuti ei tykkää kuole* [kuoresta]; 1.10 *isi äiti kivo* [kivoja] *on*. Näiden esimerkkien sanoista esiintyi TL:n puheessa samaan aikaan myös yksikön nominatiiveja, jotka olivat joko täysin aikuiskielen mukaisia (*kiva, pieni, pöytä, vaippa* jne.) tai sananlopultaan aikuiskielen mukaisia mutta osittain äänteellisesti muuntuneita (*letti* 'lehti', *pokki* 'poski', *tieni* 'sieni', *tukka* 'sukka' jne.)

Tällainen obliikvivartalon käyttö nominatiivin sijasta – keino, jota voi käyttää vain sellaisissa sanoissa, joiden taivutusvartalo eroaa äänteellisesti nominatiivista – ei kuitenkaan voi pitkään korvata taivutussuffikseja. Pelkkä vartalonvaihtelu jää ajan mittaan liian epätasälliseksi ja tilannesidonnaiseksi keinoksi, se ei läheskään riitä tyydyttämään lapsen ilmaisutarvetta; lapsi ottaa vähitellen käyttöön yhä uusia – myös tavua lisääviä – suffikseja. Obliikvivartalon käyttö on kuitenkin hyödyllinen kehitysvaihe: monien suffiksien lisääminen edellyttää vartalonvaihteluita, asetevaihtelua ja vokaalinmuutoksia. Näiden vaihteluiden alustava harjoittelu edeltää lapsen suffiksiston rikastumista.⁷

Kaksitavuvaiheessa lapsen sananmuodot mukautuvat tiettyyn hahmoon, tiettyyn skeemaan: voimakkaan kaksitavuvaiheen kukoistuskaudella lapsen käyttämä tyypillinen sananmuoto on aivan tietynlainen prosodininen ja fonotaktinen yksikkö. Prosodiselta kannalta suomenkielisen lapsen kaksitavuistumat sopivat hyvin siihen muistakin kielistä todettuun tendenssiin, että lapset lyhentävät kielenoppimisen alkuvaiheissa sananmuotoja sellaiseen asuun, joka sopii trokeepainotuksen kaavaan: voimakkaasti painollista ensitavua seuraa heikkopainotteinen tavu (Wijnen – Krikhaar – Den Os 1994).

Lapsi on valmis luopumaan kaksitavuskeemasta sitten, kun hän alkaa hahmottaa erilaisia suffiksiaineiksia. Tärkeä kehitysvaihe on se, kun lapsi siirtyy partitiivin vokaalinpidentymästä (tällainen *mehuu*-partitiivi rinnastuu muodostukseltaan sellaisiin indikatiivin preesensin yks. 3. persoonan muotoihin kuin *puhuu*; lapsen ensimmäisenä, vielä jäsentymättömänä taivutuskeinona voi siten pitää vartalon loppuvokaalin pidentymää) partitiivin *a*-suffiksiin: diffuusi vokaalinpidentymä on

⁷ Tietyissä tapauksissa puhtaaseen vartalonvaihteluun perustuvia muotoja esiintyi vielä sitenkin, kun TL oli jo oppinut aikuiskielisten taivutusmuotojen käytön, esimerkiksi 1.10 *Tuuti ottaa lisää vahvaa* [= rasvaa] *tättä / äiti käle* 'äidin kädestä'. Näyttää siltä, että vartalonvaihtelu ja uuden päätteen käyttö eivät aina onnistuneet yhtä aikaa. Äskeisessä esimerkissä elatiivin päätte olisi *käsi*-sanassa sikäli redundanti, että päätte esiintyy välittömästi edellä sanassa *tästä*.

vielä tulkittavissa joko suffiksiksi tai vartalonmuodostuskeinoksi, sen sijaan *-a* on yksiselitteisesti taivutuspäätte, peräti oman tavunsa muodostava suffiksi⁸. Muita tavua muodostavia suffikseja lapsi ottaa pian tämän jälkeen käyttöön yhä lisää. Hän on valmis jättämään kaksitavuvaiheen taakseen ja siirtymään uusiin kielenopetteluun vaiheisiin.

LÄHTEET

- ARGOFF, HOWARD DAVID 1976: The acquisition of Finnish inflectional morphology. (Painamaton väitöskirja.) University of California, Berkeley.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1992: Kuka komentaa ketä? Pala generatiivisen syntaksin terminologiaa haarukassa. – *Metafora*. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin. Suomi 162 s. 314–327.
- ITKONEN, TERHO 1981: Lapsi suomen taivutussuffiksien oppijana. – *Virittäjä* 85 s. 152–156.
- LAALO, KLAUS 1983: Nykysuomen kaksitavuisien nominien nuorin ikäkerrostuma: puhekielen uudennokset. – *Virittäjä* 88 s. 80–86.
- LEIWO, MATTI 1977: Kielitieteellisiä näkökohtia viivästyneestä kielenkehityksestä. *Studia Philologia Jyväskyläensia* 10. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 1992: Kielenomaksumisen häiriöistä. – *Kielen vastaanotto ja käsittely aivoissa* s. 75–83. *Seminaari* 3.–5.6. 1991, Turun yliopisto. Kuulon, kognition ja kommunikaation tutkimusyksikkö.
- LIEKO, ANNELI 1994: Loppukahdennuksen oppiminen. *Tapaustutkimus lapsen kielestä*. – *Virittäjä* 98 s. 406–429.
- RÄISÄNEN, ALPO 1975: Havaintoja lastenkielestä. – *Virittäjä* 79 s. 251–266.
- SADENIEMI, MATTI 1949: *Metriikkamme perusteet ja sovellutusta moderneihin ja antiikin mittoihin*. SKST 239. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years. SKST 359. Helsinki.
- 1992: Lapsen normaali kielenkehitys. – *Kielen vastaanotto ja käsittely aivoissa* s. 65–74. *Seminaari* 3.–5.6. 1991, Turun yliopisto. Kuulon, kognition ja kommunikaation tutkimusyksikkö.
- WIJNEN, FRANK – KRIKHAAR, EVELIEN – DEN OS, ELS 1994: The (non)realization of unstressed elements in children's utterances: evidence for a rhythmic constraint. – *Journal of Child Language* 21: 1 s. 59–84.

⁸ Eräiden äidinkielenään suomea opettelevien lasten puheessa esiintyy jo varhain 3. tavun muodostava *A*-suffiksi, kuten Jorma Toivaisen oululaislasten puheessa (Toivainen 1980: 124). Tällöin kaksitavuvaihe ei ehkä pääse kehittymään yhtä voimakkaaksi kuin sellaisilla lapsilla, jotka ottavat ensin käyttöön vokaalinpidentymän ja vasta myöhemmin *A*-suffiksin.

The disyllabic stage in language acquisition

KLAUS LAALO

In the native acquisition of Finnish, many children go through a stage in which most words are disyllabic. The article examines this stage in the light of data from the speech of the author's daughter Tuulikki (TL). During this stage, TL shortened all long words to a disyllabic, vowel-final stem, e.g. *ikkuna* 'window' > *ikku*, *molemmat* 'both' > *mole*, *patteri* 'radiator' > *patte*, *takaisin* 'back (adv.)' > *taka*. Longer word-forms in the standard language were thus clipped of the segments following the first vowel of the second syllable.

When TL began to add inflectional suffixes to nominal stems, her preference for disyllabic forms set limitations to the complexity of the resulting suffix morphology: at first she only added suffixes that did not increase the total number of syllables. For nominals, the first such suffix was the one that marks the partitive singular: its first form was a lengthening of the stem-final vowel. This was followed by the illative *-V(n)* and the genitive/accusative *-n*.

TL's preference for disyllables did not entirely prevent her from using normal suffixes that formed a separate syllable, but she began using such suffixes with monosyllabic stems; this meant that the combined form did indeed have two syllables. Other local-case suffixes (apart from the illative) emerged in precisely this way: *tässä* (= *tä+ssä*) 'here', *mulle* (= *mu+lle*) 'to me'. The use of the full local-case system was nevertheless hampered for quite some time by pronunciation difficulties with *s*. Because this sibilant was not yet established in TL's phoneme system, and the cluster *st* caused particular problems, the elative ending *-stA* was easily confused with the inessive ending *-ssA*: 1.8 *pois tuut-ta* (= *suu+sta*) 'out of the mouth', but *maat-ta* (= *maa+ssa*) 'on the ground'. For clarification here TL often combined the elative with the particle *pois* 'away from, off', to reinforce the meaning of the case. She used this means with disyllabic stems as well, and it served well to disambiguate her intended meaning because in these disyllabic stems she first used no suffix at all to in-

dicate movement away from; the preposition-like item *pois* was thus initially the only marker of this movement, e.g. 1.9 *Tuuti pois tuoli* pro *tuolista* 'Tuulikki off chair', *letti pois pöytä* pro *pöydästä* 'paper off table'.

As regards verbs, TL started in the typical way with the 2nd p. sing. imperative and 3rd p. sing. indicative forms. The first of the real inflection suffixes was the 1st p. sing. ending *-n*, and the past tense marker *i*. In all these forms, the number of syllables in the stem does not increase with the addition of the suffix; TL's first verbs were exclusively those with disyllabic stems.

The earliest three-syllable forms to become established were those in which the 3rd syllable was a derivative suffix or the like. At age 1.7 TL began to use the full form of her name, *Tuulikki*, the word *laatikko* 'box' which was useful in games, the word *uulellee* pro *uudelleen* 'again' in connection with the repetition of pleasant activities; at 1.8 items appeared to do with eating, such as *lusikka* 'spoon', *piilakka* pro *piirakka* 'pie', *puolukka* 'lingonberry'.

An important phase in expanding beyond disyllables took place when at 1.9 TL shifted from marking the partitive via vowel-lengthening (*mehuu*, *ovee*) to marking it with an *A*-suffix: in forms other than those already ending in *A*, this makes an extra syllable (*mehua* 'juice', *ovea* 'door'). At 1.9, too, the 1st infinitive appeared, which also has a suffix in *-A*. The preference for disyllable forms then weakened rapidly at age 1.10, when TL began to use inner and outer locative case-endings for both two- and three-syllable nouns.

It was thus this tendency towards disyllables that dominated the use of various forms during the stage in question. Later, as the inflection system became more complex, morphological forms became dominated by a tendency towards regularity. At the disyllabic stage forms were often morphologically irregular in terms of the standard language, so long as they were disyllabic. For example, TL used the disyllabic consonant-stem form *mennä(ä)* (*men-*

nään 'let's go') as early as 1.4, but the three-syllable vowelstem form *lähetää* (*läh-detään* 'let's go') did not appear until age 2; until then the word was shortened to *lähe*. From the point of view of the overall morphological system, the use of exceptional forms has to do with the way the child learns her first word-forms as unanalysed wholes – she is not yet able to produce many forms by means of regular processing, since she has mastered only a small part of the language system.

Children have a great need to communicate and a lot to say, but their means of expression develop only gradually. The tendency towards disyllabic forms is one way to shape the language appropriately, to cut it down to essentials – to the non-varying initial parts of words – at a stage when the whole complex suffix system with all its derivative and inflectional endings

seems too difficult to master. At least at the beginning, the least risky communication strategy in such a situation is to drop the ends of words: the first two syllables contain the essential element of the word, so that context and cotext can then help towards specifying the intended meaning. Furthermore, disyllabic word-stems represent the old canonic type in Finnish, a form that still exerts a spontaneous attraction in adult speech. The disyllabic schema in Finnish language acquisition is thus in good accord with the particular character of the language, as a means whereby speakers can concentrate on the essentials, on the key syllables of the most important lexemes; it allows the dropping of material whose function is still unclear to the child, or at least less important than the key syllables, at an acquisition stage when mastery of the language system is only developing.